

طراحی منظر شهری پایدار مبتنی بر مشارکت مردمی در مدیریت نوین کلان شهرها (نمونه موردی: پهنه رودکی واقع در منطقه یازده شهر تهران)

تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۰/۰۵/۰۹ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۴۰۰/۰۶/۰۳

ایمان درودی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی ایران، سمنان)

محمد رضا زند مقدم* (دانشیار گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی ایران، سمنان)
زینب کرکه آبادی (دانشیار گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی ایران، سمنان)

چکیده

بدون تردید مواجه شدن با حجم عظیمی از داده‌ها و اطلاعات و مطرح شدن زمان به عنوان مهمترین سرمایه در مدیریت‌های نوین شهری راهی جز تمسک به استفاده از تکنولوژی و فناوری‌های نوین باقی نخواهد گذاشت. در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکتی به یاری سیستم‌های زیست محیطی مجازی می‌توان پس از ارزیابی در شبیه سازی ایده یا راه‌حل‌ها، موارد عملی و مناسب را برگزید و از تصمیم‌گیری نادرست پیشگیری کرد. هدف اصلی این پژوهش می‌تواند دستیابی به دیدگاهی جدید در شهرسازی ایران که در آن اولویت طراحی منظر بر اساس دسترسی به منظر پایدار شهری با تکیه بر مشارکت و سهیم نمودن ساکنین محلی در فرآیند طراحی منظر در نظر گرفته شود. در این مقاله روش نمونه‌گیری، گلوله برفی انتخاب شده. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر دو عامل شهرسازی مشارکتی و محیط مجازی اشتراکی شناسایی و با استفاده از روش دلفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و عواملی که دارای تأثیر کمتری بر روی مدل تحقیق خواهند بود با استفاده از نظر خبرگان حذف شدند و سپس با توجه به مدل‌ها و پرسشنامه پر شده توسط پاسخگویان یک مدل مفهومی تشکیل گردید. در تشکیل این مدل مفهومی از نظرات خبرگان با روش طوفان مغزی بهره گرفته شد تا امکان استنتاج یک مدل متناسب با روش ANP فراهم گردد. در این صورت می‌توان در محدوده پهنه رودکی که از پتانسیل مناسبی به لحاظ هویت تاریخی و فرهنگی برخوردار است، سیستم پایدار منظر شهری را با توجه به اولویت‌های بدست آمده از فرآیند تحلیل شبکه‌ای، طراحی و از آن خروجی‌های مفید در پروسه تصمیم‌سازی‌ها دریافت خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: منظر شهری پایدار، شهرسازی مشارکتی، پهنه رودکی.

۱. بیان مسأله

نظام ارزیابی و برنامه‌ریزی منظر پایدار در شهرها، با مدل مرسوم مدیریت واحد شهری در غالب کشورهای توسعه یافته، فاصله فراوانی دارد هر چند ساختار مدیریت شهر به گونه‌ای طراحی شده که اداره امور شهر توسط سازمانهای متعددی انجام می‌شود، اما هنوز می‌توان سطح و گستره تولی‌گری را در امور شهری بی‌نظیر دانست. توجه به گسترش و تنوع مأموریت‌های شهرداری تهران و اهمیت و پیچیدگی شرایط و مسایل خاص شهر تهران، لزوم توجه جامع و همه‌جانبه به شرایط محیطی و حرکت مبتنی بر شناخت و جهت‌گیری راهبردی را بیش از پیش نمایان می‌سازد. فناوری، اندیشه و مشخصات محیط در مقطع زمان شکل دهنده محیط زیست آدمی هستند. روش‌های مرسوم در پروژه‌های عمرانی، زیست محیطی، خدماتی و امثال اینها در شهرداریها مبنی بر تعیین اولویتها و دستورالعملها به وسیله گروههای کارشناسی، تهیه طرح و دستورالعملهای اجرایی به دست گروه مشاوران، نظارت و راهبرد طرح برعهده مدیران پروژه و تصمیم‌گیری نهایی بر عهده فرد یا گروهی با عنوان مدیریت شهری است. لیکن با پیشرفت علوم و افزایش آگاهی شهروندان و مسئولان، تشکیل شوراهای محلی و تشکلهای مردمی، ضرورت تغییر این روند به دلایل متعدد در بسیاری از شهرداری‌های جهان تشخیص داده شده است. استفاده از فناوری رقومی، شبکه اینترنت و مدل‌های مجازی تنها منحصر به کشورهای پیشرفته نیست بلکه بیشتر شهرداریهای کشورهای جهان سوم با توجه به مزایا و ضرورتها ملزم به صرف هزینه برای سیستمی کردن مدیریت شهر شده‌اند. مدیریت سیستمی شهر و مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیریهای شهری با استفاده از فناوری رقومی به حدی فرآیند شهرسازی را متحول کرده است که از آن به عنوان رنسانس جدید یاد می‌کنند (Graham, 2016). سیستمهای طراحی منظر مجازی، سه هدف اصلی را در خود دارند:

- کمک به فرآیند تصمیم‌گیری؛

- مدلسازی اطلاعات و پیش بینی نتایج پروژه‌های زیست محیطی پیش از اجرای واقعی آن؛

- تجمع و یکسوسازی ایده‌ها.

سیستم طراحی منظر پایدار برای افزایش امکان مشارکت و فرآیندهای تصمیم‌گیری جمعی ابزارهایی را ارائه کرده است، فضاهای مجازی با هدف برخورد‌های تعاملی، رابط‌های گرافیکی برای کاربران و دسترسی به حجم بسیاری از اطلاعات طبقه بندی شده از محیط، فضاهای مجازی برای ارتباط کاربران، فضاهای گروهی و یا خصوصی شخصی را تعبیه کرده است. در این محیط کاربران علاوه بر تبادل اطلاعات به نظرسنجی عقاید و نقد ایده‌های یکدیگر می‌پردازند. سیستم طراحی منظر پایدار علاوه بر برقراری امکان تصمیم‌گیری بهینه،

حساسیتهای اجتماعی شهروندان را پاسخگوست و با ترغیب آنان در ارائه دیدگاهها و انتقادات خود، آنها را در مدیریت شهری سهیم می‌گرداند. مهم‌ترین عامل موفقیت سیستم طراحی منظر پایدار، افزایش دانش عمومی در نحوه برخورد با این سیستم است. برگزاری کلاسهای توجیهی و آموزشی برای شهرسازی مشارکتی و نحوه به کارگیری ابزار و دسترسی به سیستم طراحی منظر پایدار برای عموم، از جمله اقداماتی است که به این منظور باید انجام گیرد. از این رهگذر تلاش کارشناسان عمدتاً متمرکز بر حفظ منافع عمومی و خصوصاً ساکنان محلی طرح قرار می‌گیرد، چرا که بیشترین رأی را نه مسئولان بلکه مردم در اختیار خواهد داشت.

۲. پیشینه تحقیق

شهرسازی مشارکتی و سهیم نمودن مردم در کلیه تصمیم‌گیریها برای یک شهر از جمله مباحث تخصصی شهری است که در نظام شهرسازی پایدار مطرح می‌باشد. امروزه در بسیاری از شهرهای دنیا بحث شهرسازی مشارکتی امری قطعی و بدیهی بوده و دیگر دوران شهرسازی تک محوری، انفرادی و سلیقه‌ای به پایان رسیده و دولتهای مرکزی امور شهری و شهرسازی را به جمع‌گیری از کارشناسان و صاحب نظران به همراه اعمال نظرات مردمی می‌سپارند. در جدول زیر نمونه‌ای پژوهش‌های خارجی انجام شده در این زمینه را مرور می‌کنیم.

جدول شماره (۱): پیشینه تحقیقات مشابه انجام شده پیرامون طراحی در قالب محیط مجازی اشتراکی

ردیف	نام پژوهشگر	سال پژوهش	موضوع مورد مطالعه
۱	Kunze et. al	۲۰۱۱	به منظور حمایت از مشارکت ذی نفعان مختلف از جمله برنامه‌ریزان، طراحان، سیاست‌گذاران و طرفین ذی نفع در طی کارگاه‌های مشارکتی، استفاده از مجموعه‌ای از ابزارهای پشتیبانی تصمیم‌گیری تعاملی را که دستیابی به اجماع در مورد تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی را تسهیل می‌کند، پیشنهاد می‌شود.
۲	گوئویا و فونسکا، مانی و همکاران	۲۰۱۱-۲۰۰۸	سیستم‌های شهروند - محور نه تنها به دنبال جمع‌آوری و ثبت داده‌هاست، بلکه حامی تعریف و ایجاد سیاست‌ها در تخصیص منابع، مدیریت داده‌ها، ارزیابی و تصمیم‌گیری است و به برنامه‌ریزی بهتر، بهبود ارائه خدمات و توانمندسازی ساکنان شهری و مشارکت بیشتر شهروندان در برنامه‌ریزی‌ها منجر می‌شود.
۳	چن و دیگران، الوود	۲۰۰۸-۲۰۱۶	شهروندان رویکردی مشارکتی را برای جمع‌آوری اطلاعات مکانی مطرح کردند. در این زمینه فناوری‌های جدید و خدمات آنلاین تغییر چشمگیری در روش جمع‌آوری، استفاده و به اشتراک گذاری اطلاعات به وجود آورده است.
۴	Ellegard	۲۰۰۳	فناوری و فراهم‌آوری زیرساخت مجازی اشتراکی به شهروندان امکان دسترسی به خدمات تقریباً ۲۴ ساعته می‌دهد و به واسطه آن فرصت‌هایی جدید را برای سازماندهی زندگی و به ویژه زندگی روزمره در اختیار قرار می‌دهد.
۵	Phillips; Ruchelman	۲۰۰۰-	در طی یک قرن گذشته تلاش‌های بسیاری در جهت تدقیق رابطه بین تکنولوژی و محیط شهری در راستای طراحی محیط شهری مطلوب صورت گرفته است.
۶	Castells	۱۹۹۶	تغییرات ایجاد شده در زمینه تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات (ICT) در حال گسترش است محیط‌های شهری معمولاً در ارتباط نزدیکی با تکنولوژی تولید، حمل و نقل و ارتباطات می‌باشد.

مأخذ: نگارندگان

جدول شماره (۲): پیشینه تحقیقات مشابه انجام شده پیرامون مدیریت مشارکتی

ردیف	نام محقق	سال	موضوع تحقیق	نتایج بدست آمده
۱	مصدق راد	۱۳۸۰	بررسی میزان تاثیر نظام پیشنهادها بر کارایی بیمارستان شهید فیاض بخش تهران	تاثیر مثبت بکارگیری نظام پیشنهادها بر کارایی بیمارستان اثبات گردید.
۲	یوسفی	۱۳۸۴	شناسایی مهمترین موانع سازمانی مشارکت (نظام پیشنهادها) در شرکت برق منطقه ای آذربایجان	مهمترین موانع نظام پیشنهادها مربوط به کارکنان است وموانع اجرایی، ساختاری، فرهنگی مدیریتی در رده‌های بعدی قرار می گیرند.
۳	شیخلوی مقدم	۱۳۸۳	بررسی رابطه بین شکل گیری فرهنگ مشارکتی و برنامه‌ریزی استراتژیک در شهرداری منطقه ۱۷ تهران	بین شکل گیری فرهنگ مشارکتی و برنامه‌ریزی استراتژیک رابطه مثبت ومستقیم وجود دارد
۴	کاظمی	۱۳۸۴	ارزیابی کارایی و اثر بخشی نظام پیشنهادها در شرکت برق منطقه ای خراسان	استقرار نظام پیشنهادات باعث کارایی و اثربخشی نیروی انسانی و مدیریت شده است.
۵	فیضی و همکاران	۱۳۸۸	بررسی رابطه بین سبکهای مدیریت مدیران با خلاقیت دبیران دبیرستانهای شهرستان سمنج	سبک مدیریت مشارکتی نسبت به سبکهای دیگر پیش بینی دقیقتری برای خلاقیت دبیران ایجاد می‌کند.
۶	ظهوری و همکاران	۱۳۸۷	بررسی اثرات تصمیم گیری مشارکتی بر رضایت شغلی کارکنان (مطالعه موردی: بانک کشاورزی استان خوزستان)	بین مشارکت کارکنان و رضایت شغلی آنان در فاصله اطمینان ۹۰٪ رابطه برقرار است.

مأخذ: نگارندگان

در جدول زیر نمونه‌ای پژوهش‌های داخلی انجام شده در این زمینه را مرور می‌کنیم.

۳. مبانی نظری

۳-۱ مفهوم منظر

منظر، دریافتی نوین در اروپاست و تا قرن ۱۵ در ادبیات نشانی از این لغت دیده نمی‌شود. در عهد رنسانس برای اولین بار بعد از قرن‌ها این مفهوم مطرح می‌شود (Roger, ۱۹۹۴: ۱۱۸). این روند ادامه می‌یابد تا به مفهوم امروزی منظر می‌رسد و زیبایی طبیعت بکر پس از قرن‌ها مورد تحسین قرار می‌گیرد (Berque, ۱۹۹۴: ۶). منظر، پدیده‌ای عینی، ذهنی، پویا و نسبی است که محصول تعامل انسان با محیط و جامعه با تاریخ می‌باشد (منصوری، ۱۳۹۴). باتوجه به مطالب گفته شده، مشارکت نوعی فرآیند خودیاری است که بر کیفیت تعامل انسان با محیط و جامعه و در نتیجه منظر، که محصول این تعاملات است، مؤثر است. بدین ترتیب این نکته حائز اهمیت است که فرآیند مشارکت با وجه ذهنی منظر در ارتباط است. از یک سو با مشارکت مردم در طراحی منظر، ابعاد ذهنی منظر منطقه از دید مخاطبان طرح و مشارکت کنندگان آشکار شده و به طراحی منظر پروژه کمک می‌کند. از سوی دیگر، حضور مردم در طراحی بر کیفیت تعامل آنها با جامعه مخاطبان طرح و محیط مؤثر بوده و کیفیت منظر طرح را برای مردم مشارکت کننده ارتقا می‌دهد.

۲-۳ منظر مشارکتی

عبارت "Participation in landscape Design"^۱ رویکرد منظر مشارکتی، یکی از راه کارها برای پیوند دوباره مردم با شهر است و بر مخاطب محور بودن منظر تأکید دارد. تئوری‌های منظر مشارکتی در سال ۱۹۹۸ برای اولین بار در آمریکا مطرح شد و این رویکرد تا عصر حاضر همچنان در حال گسترش، در عرصه‌های تئوری و عملی، است. تعریفی که در جوامع علمی برای Participation Design پذیرفته شده است به شرح زیر است: طراحی مشارکتی فرآیند طراحی مشارکتی^۲، فرآیندی سازمان دهی شده و اصولی است که از طریق آن، استفاده کنندگان غیر متخصص، ناظران و ذینفعان طرح به یکدیگر کمک می‌کنند تا یک فضای شهری به یک مکان ارزشمند تبدیل شود.

جدول شماره (۳): عبارت‌های به کار گرفته شده توسط متخصصان و مفاهیم متعدد آنها

نویسنده	عبارت بکار گرفته شده در مقاله	مفهوم مورد نظر
جاودانی، ۱۳۹۴	طراحی مشارکتی منظر	حضور مردم در فضا بعنوان امری سیاسی
جاودانی، ۱۳۹۴	مشارکت فضا و مردم و نهاد قدرت	سه کنشگر فضا، مردم و شهر با اثر متقابل
دارابی، ۱۳۸۸	طراحی مشارکتی	مشارکت در فرآیند طراحی منظر
اینانلو چولاخلو، ۱۳۹۵	مشارکت عمومی در فضا	حضور مردم در فضا، مشارکت اجتماعی
فیض آبادی، ۱۳۹۴	منظر مشارکتی	حضور مردم در فضا
مهران نژاد، ۱۳۹۱	منظر مشارکتی	حضور مردم در فضا، منظر تعاملی

(مأخذ: منصوری و فروغی، ۱۳۹۷)

اگرچه سطوح متعددی برای آن در نظر گرفته شده است ولی اجماعی کلی بر این تعریف وجود دارد. همچنین Participation in landscape Design^۳ مفهوم جداگانه‌ای نداشته و به مشارکتی اطلاق می‌شود که در طراحی منظر اتفاق بیفتد.

^۱ طراحی منظر مشارکتی

^۲ طراحی مشارکتی

^۳ Participation Design

^۴ مشارکت در طراحی منظر

۳-۳ منظر شهری

مایکل لوری (۱۹۸۶) با بررسی نظرات افرادی؛ مانند «گرت اکبو»، معماری منظر را بدین گونه تعریف کرده است: «هنر طراحی، برنامه‌ریزی و مدیریت زمین، نظام دهی به طبیعت و عناصر دست ساز انسان که در آن، پذیرش فرهنگ و علم به صورت دانش درآید و در آن، حفظ و نگهداری منابع طبیعی و نظارت بر آن، اهمیت قابل توجهی داشته باشد تا آن محیط، به صورت مفید و لذت بخش مورد استفاده قرار گیرد». او همچنین، تفاوت معماری منظر و معماری را در ابزارها، تکنیک‌ها و مصالح می‌داند، نه اهداف اولیه و پایه. از جنبه دیگر نیز «دتویلر و مارکوس در پژوهشی، نیازهای گوناگونی که در منظر شهری می‌بایست پاسخ داده شوند را به این شرح، مطرح کرده‌اند:

- ایجاد و حفظ مکانهای زیبای حظ بصر؛
- ایجاد فضاهای تفریحی و گذران اوقات فراغت؛
- حفظ مکانهای منحصر به فرد تاریخی و فرهنگی؛
- در نظر گرفتن فاصله‌ها میان بخشهای گوناگون شهر از طریق حصارهای کالبدی مصنوع یا طبیعی؛
- جهت دادن به توسعه شهر یا جلوگیری از برخی الگوهای زیان بخش؛
- جلوگیری یا کاهش تأثیرات منفی شرایط اقلیمی؛
- کاهش میزان آلودگی هوا و سر و صدا؛
- ایجاد محیط زیست مناسب برای پرندگان و حیوانات وحشی که می‌توانند در مجاورت بافت شهر زندگی کنند» (تقوایی، ۱۳۹۱: ۶۲).

۳-۴ مفهوم منظر شهری پایدار

چارچوب کلی ایده شهرسازی منظر را پارادایم توانیم مکان پایدار در نظر گرفت که در آن چهار عنصر کالبد، فعالیت، تصورات ذهنی و اکوسیستم به طور هماهنگ در مشروط ساختن و شکل بخشیدن به منظر شهری سهیم است (عباس زادگان و وحیدیان، ۱۳۸۸). به عبارت بهتر می‌توان گفت که در حیطه منظر شهری، نقطه اوج نگرشهای مربوط به توسعه پایدار، دهه ۱۹۸۰ میلادی است که به سه محور اصلی تقسیم بندی می‌شود:

- ۱- توجه به زیباشناختی
- ۲- توجه به جنبه‌های عملکردی
- ۳- توجه به مسائل زیست محیطی (گلگار، ۱۳۸۵).

جدول شماره (۴): دیدگاه اندیشمندان در خصوص منظر شهری

ردیف	نظریه پرداز	نظریه
۱	گوردن کالن ^۱	وی بر توازن بین عناصر منظر شهری تأکید فراوان داشته و از آن به عنوان هنر تناسب نام می‌برد. وی عقیده دارد همچنان که هنر معماری وجود دارد هنر تناسب نیز وجود دارد و دلیل آن را نظم معقول بین تمام عناصری می‌داند که در تکوین محیط بکار رفته اند. به نظر وی ساختمانها، درختان، طبیعت، آب، ترافیک علائم تبلیغاتی و مانند اینها را باید به گونه‌ای به هم مرتبط کنیم تا این نمایش هنری به حقیقت بپیوندد(کالن، ۶: ۱۳۸۶)
۲	راپاپورت ^۲	مروری بر ملاحظات نظری منظر شهری مشخص می‌کند که به طور کلی سه نظریه در باب حالت وجودی منظر شهری قابل تشخیص است: ۱- تلقی کیفیت منظر به مثابه کیفیتی که ذاتاً مربوط به محیط کالبدی است و مستقل از انسان وجود دارد(تأکید بر قلمرو عینی شیء) ۲- تلقی کیفیت منظر به عنوان مقوله‌ای که ناظر در ساخت و پردازش آن از طریق به کار گیری حواس پنجگانه نقش دارد(تأکید بر قلمرو ذهنی شخص و ارزش گذاری‌های فردی او) ۳- تلقی کیفیت منظر به مثابه پایداری که در ارتباط با ذهنیت ناظر، تشخیص می‌یابد. از منظر شهری کلیتی است که از تعامل میان انسان و محیط که پس از ترک محیط نیز در خاطر می‌ماند. بدین ترتیب این مفهوم از بعد فضایی و کالبدی فراتر رفته و بعد چهارم یعنی معنا را نیز در خود لحاظ می‌نماید(زآبادی، امینی و لاری ۱۳۸۹: ۲)

(منبع: شکور و همکاران(۱۳۹۶))

نظر شهری و ارتباط آن با هویت مکانی

نگاه جدید به شهر و محیطهای انسان ساخت، باعث میشود مرزهای علوم اجتماعی در این محدوده نیز گسترده شود و " هویت " به عنوان یکی از مهمترین عوامل ادراک شهر، نقش بسزایی را در شناخت شهروندان از شهر بر عهده داشته باشد. اتصال تاریخی به گذشته در قالب استفاده از فرمهای آشنا، ساده ترین راه حلی است که در بدو طرح مسأله، کاربردی میشود. ضمن در نظر داشتن جنبه‌های مثبت این رویکرد بایستی توجه داشت که صرفاً استفاده از فرمهای تاریخی نمیتواند بازگوکننده جنبه‌های مختلف هویتی در شهر باشد، بلکه اقدامات شکلی، بخشی از راهکارهای تداوم هویت در شهر است. در گذشته محلات بیش از امروز از یکدیگر متمایز بوده اند؛ زیرا علاوه بر سیمای محله، ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی ساکنان آنها نیز با یکدیگر متفاوت بوده است. طی سال‌های متمادی محلات بخشی جدانشدنی از محیط شهری بوده اند؛ بخش زیادی از بار معنایی و هویتی شهر بر عهده محلات است؛ محلات احساس هویت و تعلق به محیط را در بین ساکنان خود گسترش می‌دهند(رحمانی و پورجعفر، ۱۳۹۵: ۲۰). در شهر ایرانی، محله حتی بهتر از هویت شهری در انسجام بخشی به شهر ایرانی ایفای نقش کرده است؛ اما با ورود مدرنیته و تحولات بنیادین بافت کالبدی، محله مفهوم سابق خود را نزد مردم از

¹ Gordon Cullen² Amos Rapoport

دست داد و جای خود را به برداشت هوای جدید مانند بلوک سپرد و هویت محله‌ای کم رنگ شد. این کم رنگی باعث شد هویت مکانی شهروندان تضعیف شود و شهروندان بوه محل زندگی خود حس مکانی نداشته باشند (مجیدی و حیدری، ۱۳۹۶: ۱۴). باید اذعان داشت یکی از علل از دست رفتن مکان و هویت مکانی در شهرها، تضعیف نقش محلات است؛ زیرا محله به منزله شاکله هویت بخشی و معنابخشی به مکان‌های شهری است؛ به طوری که راپاپورت (۱۹۹۷) محله را ابزاری توصیف می‌کند که ساکنان با بهره‌گیری از آن، هویت خود را بازمی‌یابند و به توانایی معرفی خود در سطح فردی یا جمعی می‌رسند (خادم مؤخر و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۱). با نگاهی گذرا به سیمای شهرها، امری که بیش از هر مسأله دیگری به چشم می‌آید این است که عناصر مختلف تشکیل دهنده منظر شهر از یک طرح و نظم خاص پیروی نمی‌کند. برخوردار نبودن شهر از یک منظر شهری خوب، باعث عدم جذابیت و کشش شهروندان به شهر می‌شود و شهر صرفاً به فضایی برای پاسخگویی به نیازهای اولیه بشر تبدیل می‌گردد. در سیمای اکثر شهرهای ما هیچ اثر و نشانی از تاریخ و هویت فرهنگی شهر در آن دیده نمی‌شود. یکی دیگر از پیامدهای بی‌هویتی شهر، بروز ناهنجاری‌های رفتاری و اجتماعی است. طراحی هدفمند فضاهای شهری و منظر شهر و ایجاد یا ارتقای هویت شهر می‌تواند حس تعلق به شهر را در شهروندان تقویت کند و باعث افزایش مشارکت آنان در شهر شود (ضرغامی، امینیان، ۱۳۹۱).

۶-۳ مدیریت شهری و مشارکت مردمی

مفهوم مدیریت شهری اولین بار زمانی مورد توجه واقع گردید که در سال ۱۹۷۶ میلادی در کنار مفاهیم دیگری چون توسعه پایدار شهری پروژه شهر سالم در دستور کار یکی از برنامه‌های توسعه سازمان ملل با عنوان برنامه مدیریت شهری قرار گرفت. مطرح شدن چنین مفهوم و اصطلاحی از مدیریت در قالب مدیریت شهری ناشی از حرکت شیوه مدیریت متمرکز به سمت مدیریت غیر متمرکز در چارچوب مدیریت‌های محلی تر با هدف توسعه شهری بوسیله سازمانهای محلی می‌باشد. مدیریت شهری بعنوان چارچوب سازمانی توسعه شهر به سیاستها، برنامه‌ها، طرحها و اقداماتی مربوط میشود که در پی اطمینان از تطابق رشد جمعیت با میزان دسترسی به زیرساخت‌های اساسی زندگی شهری خصوصاً مسکن و اشتغال می‌باشد در چارچوب این تعریف کارایی مدیریت شهری وابستگی مشخص و مستقیمی به عوامل زمینه‌ای از قبیل ثبات سیاسی، وحدت و یکپارچگی اجتماعی و برخی عوامل دیگر نظیر توان و مهارت و دانش سیاستگذاران، تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان و نیز افراد استفاده کننده از این سیاستها و برنامه‌ها دارد. براین اساس ویژگیهای سازمانی مدیریت شهری و نیز نقش اجرایی بخش دولتی و عمومی در آن، تأثیر بسزایی در موفقیت و یا عدم موفقیت آن ایفا می‌نماید. هدف کلان مدیریت شهری

ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه شهروندان همراه با عدالت اجتماعی، کارایی اقتصادی و پایداری زیست محیطی می‌باشد. براین اساس در شرایط فعلی مدیریت پایدار شهری یا مدیریت شهری پایدار مطرح و مورد تأکید است. هرچند رهیافت سنتی و متداول در مدیریت شهری بر مبنای تمرکزگرایی در سطح ملی و تمرکززدایی در سطح محلی، برنامه ریزی یکپارچه در سطح کلان ملی، برنامه ریزی بخشی میان مدت، نظام بسته و انحصار طلبانه دولتی، اقدامات واکنشی و تنظیم کننده وضع موجود با استفاده از راه‌حل‌های فن‌سالارانه استوار بوده اما در مقابل، رهیافت نوین اداره شهرها بر تمرکززدایی در سطح ملی و تمرکزگرایی در سطح محلی، نظام باز و کثرت طلبی در جامعه مدنی، اقدامات ابتکاری و تسهیل کننده وضع مطلوب، عمل اجتماعی و مشارکت فراگیر استوار است (طرح تحقیقاتی طراحی نظام مطلوب مدیریت مجموعه‌های شهری تهران، ۱۳۸۴). بحث‌های کلیدی درباره بهترین راه‌های اداره شهرها طیف وسیعی از موضوعات مختلفی چون مدل حکومت، قدرت شهردار، نحوه انتخاب شهردار (توسط شورا از میان اعضای آن یا خارج از شورا)، انتخاب شورا و شهردار (در روش‌های مختلف مستقیم، با رای یکپارچه شهروندان، با رای مجزای نواحی مختلف شهر و یا به صورت مرکب)، رای مخفی غیر حزبی، تعادل رابطه شورا و شهردار، مسؤلیت پذیری مدیر شهر و بی‌طرفی سیاسی را در برمی‌گیرد (Hall, 2005: 211).

۴. محدوده مورد مطالعه

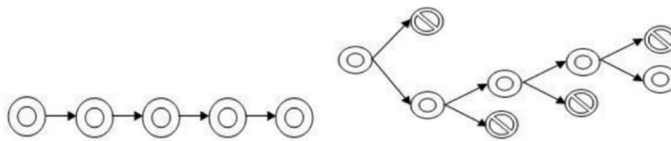
منطقه ۱۱ شهر تهران با وسعتی حدود ۱۲۰۰ هکتار و جمعیتی بیش از ۲۴۰ هزار نفر از نواحی مهم مرکزی و از مناطق مهم تاریخی و اقتصادی کلانشهر تهران به شمار می‌آید (مهندسين مشاور پارت ۲، ۱۳۸۶) و از چهار ناحیه شهرداری و ۱۹ محله تشکیل میشود (مهندسين مشاور پارت ۱۳۸۶، ۹). این منطقه از شمال به خیابان انقلاب (از چهارراه کالج تا میدان انقلاب و تا خیابان آزادی و نواب صفوی محدود است). از شرق به خیابان وحدت اسلامی تا حافظ، از غرب به بزرگراه نواب نواب صفوی و از جنوب به راه آهن (از شوش تا نواب صفوی) محصور می‌شود که ۴۱/۷۳ درصد کاربری مسکونی، ۲۲/۹۵ درصد تجاری - خدماتی، ۷/۰۸ درصد کارگاهی - تولیدی و ۱۴/۱۳ درصد کاربری مختلط دارد (طرح تفصیلی منطقه ۱۱ شهرداری تهران، ۱۳۹۰). از ویژگی‌های خاص این منطقه تنوع بسیار کاربری‌ها و فعالیت‌ها و مراکز مهم سیاسی - نظامی مانند بیت مقام معظم رهبری، نهاد ریاست جمهوری، شورای نگهبان، شورای عالی امنیت و سازمان بازرسی کل کشور است. همچنین سفارتخانه‌های کشورهای ایتالیا، فرانسه، لبنان، ارمنستان و چندین پادگان نظامی موجود در این منطقه، سبب شده است، همواره پذیرای مهمانان خارجی و تردد آنها باشد.

۱-۴ معرفی محدوده پهنه رودکی

جستجوی تاریخی در خصوص پهنه فرهنگ و هنر رودکی موید این نکته است که این محدوده از بدو تأسیس تهران تهماسبی در خارج از حصار آن قرار داشت و وقتی وارد عرصه شهری شد که ناصرالدین شاه تصمیم گرفت گسترش کالبدی شهر تهران را در دستور کار خود قرار دهد و لذا در تقسیم بندی جدید شهری، این محدوده به عنوان قسمتی از محله دولت در کرانه شمال غربی تهران، بخش کوچکی از اراضی بزرگی است که به میرزا حسن مستوفی الممالک تعلق داشت و با مرگ وی به فرزندانش رسید. محور شهریار در منطقه یازده شهرداری تهران و در ناحیه یک این منطقه واقع شده است. این محور به طور کلی در پهنه‌ای واقع شده است که از شمال به محور انقلاب، از غرب به محور ولیعصر، از شرق به محور حافظ و از جنوب به خیابان نوفل لوشاتو محدود می‌گردد. در پهنه رودکی و حوزه بلافصل آن مجموعاً ۴۳ کانون و مرکز به عنوان فضاهای فرهنگی، هنری و تاریخی مورد شناسایی قرار گرفته اند (منبع: مهندسان مشاور خودآوند، ۱۳۹۸).

۵. روش شناسی

روش نمونه گیری در تحقیق پیش رو روش نمونه گیری گلوله برفی می‌باشد. نمونه‌گیری گلوله برفی یک روش نمونه گیری غیر احتمالی برای مواقعی است که واحدهای مورد مطالعه به راحتی قابل شناسایی نباشند. به ویژه هنگامی که این واحدها بسیار کمیاب یا بخش کوچکی از یک جامعه خیلی بزرگ باشند. در این روش آمارگیری پس از شناسایی یا انتخاب اولین واحد نمونه گیری از آن برای شناسایی و انتخاب دومین واحد نمونه گیری استفاده یا کمک می‌گیرد. به همین ترتیب واحدهای دیگر نمونه شناسایی و انتخاب می‌شوند. این نمونه گیری می‌تواند به دو صورت خطی و غیر خطی اجرا گردد. شکل شماره (۱) مفهوم این روش نمونه گیری را نشان می‌دهد.

شکل شماره (۱): مدل مفهومی روش نمونه گیری گلوله برفی (مأخذ: نگارندگان)

همچنین واحدهای اولیه نمونه گیری ممکن است واحدهای معروف تر و یا مشابه خود را معرفی کنند. ارزانی، سادگی و عدم نیاز به برنامه ریزی و کار فیزیکی گسترده در مقایسه با دیگر روش‌های نمونه گیری، از مزایای این روش هستند. بنابراین در مرحله اول اعضا براساس تخصص

در حوزه مدیریت شهری، جامعه آماری انتخاب گردیده و در مرحله دوم شامل تمام افراد خبره و صاحب نظر در این حوزه بوده اند. در مرحله اول که به عنوان گروه خبرگان تلقی می‌گردد، از ۱۶ نفر عضو این گروه تعداد ۵ نفر از مشاوران و مدیران شهرداری با تحصیلات طراحی شهری و برنامه‌ریزی شهری ۷ نفر از کارشناسان و نخبگان رشته شهرسازی، ۱ نفر از اساتید دانشگاهی متخصص در حوزه مدیریت شهری و ۳ نفر از مدیران بازنشسته شهرداری تهران انتخاب شدند. از آنجا که در پرسشنامه تحقیق حاضر جهت پایش ابتدایی شاخص‌ها از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شده است، برای اعتبار بیشتر تحقیق با توجه به محدود بودن تعداد افراد جامعه آماری، اقدام به توزیع پرسشنامه میان هر ۴۵ نفر شد، بنابراین تعداد پرسشنامه‌های برگشته مورد تحلیل قرار گرفته‌اند که بالغ بر ۳۲ عدد می‌باشد.

۱-۵ شناسایی تأثیر گذارترین مؤلفه‌ها با استفاده از تکنیک دلفی

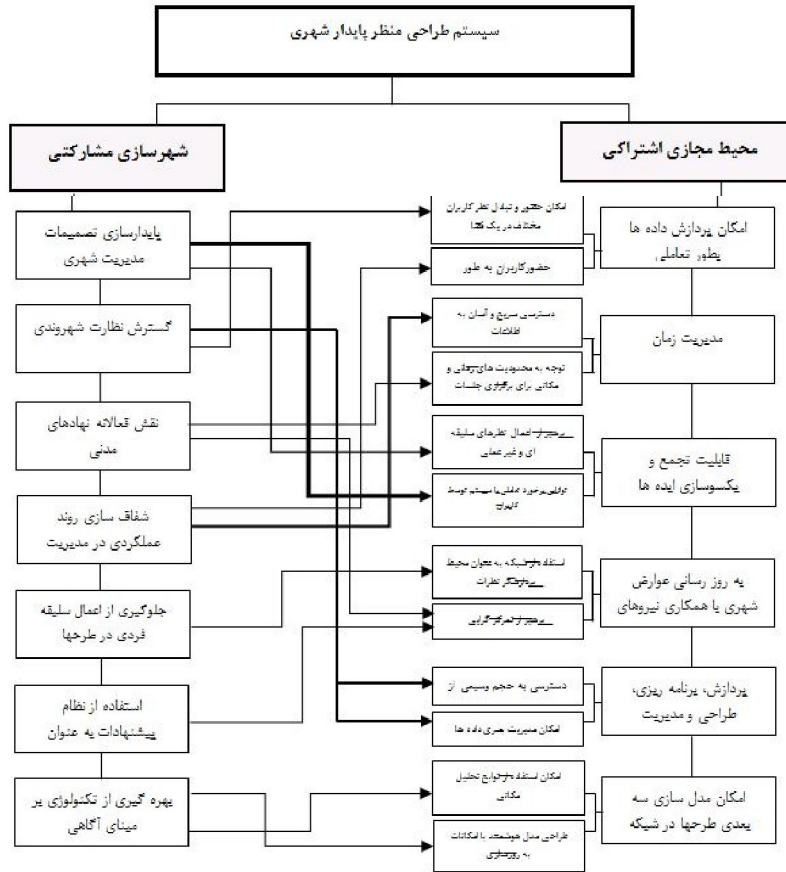
در این پژوهش با مرور ادبیات موضوع، ۲۸ عامل به عنوان عامل‌های اثر گذار در ادبیات مختلف شناسایی شد و این عوامل به منظور ساده سازی و استفاده کاربردی از یافته‌ها، با نظر استاد راهنما مقرر شد تا عوامل شناسایی شده در پژوهش با استفاده از روش دلفی مورد تجربه و تحلیل قرار گیرند و عواملی که دارای تأثیر کمتری بر روی مدل تحقیق خواهند بود با استفاده از نظر خبرگان حذف گردند. در مرحله نخست کلیه مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌ها به همراه مدل مفهومی اولیه تحقیق برای اعضای ۳۲ نفری گروه خبرگان ارسال گردیده و میزان موافقت آنها با هر کدام از مؤلفه‌ها اخذ شده و نقطه نظرات پیشنهادی آنها با توجه به گزینه‌های پیشنهادی در پرسشنامه، دریافت گردیده است. میانگین بدست آمده نشان دهنده شدت موافقت مجموع نظر خبرگان با هر کدام از مؤلفه‌های مدل مفهومی پژوهش می‌باشد. در ادامه با مصاحبه با تیم خبرگان و بهره‌گیری از نظر اساتید راهنما و مشاور در صورتی که هر یک از عوامل امتیازی بیش از ۵۰٪ در هر یک از رتبه‌های کم و خیلی کم بدست آورد این عوامل به عنوان عواملی که دارای اهمیت در مدل تحقیق نمی‌باشند قرار گرفت.

جدول شماره (۶): عوامل بدست آمده از تکنیک دلفی

شهرسازی مشارکتی	
نقش فعالانه نهادهای مدنی	۱
گسترش نظارت شهروندی	۲
بهره‌گیری از تکنولوژی بر مبنای آگاهی	۳
شفاف سازی روند عملکردی در مدیریت شهری	۴
استفاده از نظام پیشنهادات به عنوان فرهنگ سازمانی و ملی	۵
جلوگیری از اعمال سلیقه فردی در طرحها	۶
پایدارسازی تصمیمات مدیریت شهری	۷
محیط مجازی اشتراکی	
قابلیت تجمع و یکسوسازی ایده‌ها	۸
امکان مدل سازی سه بعدی طرحها در شبکه‌های داخلی	۹
به روز رسانی عوارض شهری با همکاری نیروهای مردمی	۱۰
پردازش، برنامه ریزی، طراحی و مدیریت اطلاعات	۱۱
مدیریت زمان	۱۲
امکان پردازش داده‌ها بطور تعاملی	۱۳

۲-۵ حل مدل تحقیق با استفاده از روش ANP

در تحقیق پیش رو عوامل تأثیرگذار بر سیستم طراحی منظر پایدار شهری شناسایی و سپس با توجه به مدل‌ها و پرسشنامه پر شده توسط پاسخگویان یک مدل مفهومی تشکیل گردید. مدل بدست آمده در فرآیند فوق در نمودار شماره (۱) مشخص شده است:

نمودار شماره (۱): مدل مفهومی (مأخذ: نگارندگان)

همانطور که در شکل مشخص است تعدادی از مؤلفه های مشخص شده در تحقیق دارای تأثیر متقابل یا رفت و برگشتی بر روی یکدیگر هستند. این موضوع لزوم استفاده از روش ANP را بیشتر نشان می دهد. این روش قابلیت نشان دادن تأثیر عوامل به صورت رفت و برگشتی یا دوطرفه را دارا می باشد. به منظور حل این مدل از نرم افزار تخصصی ANP به نام Super Decision استفاده شده است.

۳-۵ انجام مقایسات زوجی و استخراج بردارهای وزن نسبی

مشابه فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، عناصر تصمیم در هر خوشه به نسبت اهمیت آنها نسبت به یک عامل کنترلی به صورت زوجی با یکدیگر مقایسه می شوند، همچنین خوشه ها نیز به نسبت میزان اهمیت آنها در برآورده شدن هدف با یکدیگر مقایسه می گردند همچنین به

منظور استخراج بردارهای اولویت مربوط به وابستگی‌های داخلی عناصر هر خوشه و همچنین وابستگی‌های شامل عناصر دو خوشه تمامی عناصر خوشه‌های دارای وابستگی داخلی و متقابل به نسبت تک تک عناصر دیگر خوشه مرتبط به صورت زوجی مورد مقایسه قرار می‌گیرند و ماتریس‌های مختلف مشاهدات زوجی را تشکیل می‌دهند بعد از ایجاد ماتریس مقایسات زوجی می‌توان بردار وزن‌های نسبی را محاسبه نمود. در انجام این تحقیق برای تحلیل شبکه‌ای از مقایسات زوجی بهره گرفته شده است. پس از به دست آوردن جدول مقایسات زوجی با مقادیر فازی برای هر فرد خبره، برای تک تک جداول موجود نرخ سازگاری محاسبه می‌گردد و در صورتی که ضریب سازگاری داده‌ها کمتر و مساوی با ۰/۱ باشد داده‌ها سازگار می‌باشد. تمامی جداول مقایسات زوجی پر شده توسط خبرگان در این تحقیق سازگار بودند و در صورتی که جدولی از این مقایسات سازگار نبود از خبره مورد نظر در خواست می‌شد تا در نظرات خود تجدید نظر کند. با این روش برای هر یک از جداول حداقل نظر ۷ خبره که جداول آنها دارای نرخ سازگاری می‌باشند مورد استفاده قرار گرفته اند، بدیهی است که حداکثر نظر خبرگان که دارای سازگاری بود ۱۵ نظر بوده است. در جدول شماره (۷) خروجی نرم افزار جهت اولویت بندی عوامل مشخص شده است:

جدول شماره (۷): اولویت بندی عوامل

ردیف	نام متغیر	ایده آل	نرمال	RAW
۱	دسترسی سریع و آسان به اطلاعات	۱,۰۰۰۰۰۰	۰,۲۲۲۱۱۷	۰,۱۱۱۰۵۸
۲	پرهیز از اعمال نظرهای سلیقه ای و غیر عملی	۰,۷۰۷۸۲۶	۰,۱۵۷۲۲۰	۰,۰۷۸۶۱۰
۳	طراحی مدل هوشمند با امکانات به روزسازی	۰,۵۷۵۹۴۱	۰,۱۲۷۹۲۶	۰,۰۶۳۹۶۳
۴	امکان حضور و تبادل نظر کاربران مختلف در یک فضا	۰,۳۷۴۳۹۲	۰,۰۸۳۱۵۹	۰,۰۴۱۵۷۹
۵	استفاده از شبکه به عنوان محیط پردازشگر نظرات	۰,۳۴۷۹۲۶	۰,۰۷۷۲۸۰	۰,۰۳۸۶۴۰
۶	دسترسی به حجم وسیعی از داده	۰,۳۰۹۲۰۷	۰,۰۶۸۶۸۰	۰,۰۳۴۳۴۰
۷	امکان مدیریت بصری داده‌ها	۰,۲۷۴۰۱۰	۰,۰۶۰۸۶۲	۰,۰۳۰۴۳۱
۸	توجه به محدودیت‌های زمانی و مکانی برای برگزاری جلسات مشارکتی	۰,۲۷۰۰۲۸	۰,۰۵۹۹۷۸	۰,۰۲۹۹۸۹
۹	پرهیز از تمرکز گرایی	۰,۲۴۵۰۱۵	۰,۰۵۴۴۲۲	۰,۰۲۷۲۱۱
۱۰	توانایی برخورد تعاملی با سیستم توسط کاربران	۰,۱۹۷۵۱۵	۰,۰۴۳۸۷۱	۰,۰۲۱۹۳۶
۱۱	حضور کاربران به طور همزمان	۰,۱۳۳۵۱۲	۰,۰۲۹۶۵۵	۰,۰۱۴۸۲۸
۱۲	امکان استفاده از توابع تحلیل مکانی	۰,۰۶۶۷۷۰	۰,۰۱۴۸۳۱	۰,۰۰۷۶۱۵

(مأخذ: نگارندگان)

۶. نتیجه گیری

همانطور که در مبانی نظری اشاره شد، با توجه به ضرورت مشارکت مردمی برای پایدارسازی تصمیم‌گیریه‌ها و پابرجایی خط مشی‌های راهبردی و همچنین لحاظ نمودن معیار هویت به عنوان یکی از اصلی‌ترین معیارهای توسعه پایدار و حفظ و گسترش منابع در این رساله دو معیار مشارکت و هویت را برای هر منظر شهری به عنوان شاخصهای اصلی پایداری و اثربخشی فضاهای شهری مطرح نموده است. از آنجا که شهر سیستمی است باز، پیچیده، چند بعدی و پویا، پیش بینی برای تمام اجزاء و تغییر و تحولات آن و برنامه ریزی دقیق و کامل برای تمام عناصر و اجزاء آن امری ضروری است. با توجه به توضیحات داده شده دسترسی به منظر پایدار شهری که با تکیه بر دو اصل مشارکت و سهیم نمودن ساکنین محلی در فرآیند طراحی منظر و همچنین محقق شدن آثار هویتی محلی می‌تواند اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش باشد. با توجه به تحلیل داده‌ها از روش انتخاب شده دسترسی سریع و آسان به اطلاعات، پرهیز از اعمال نظرهای سلیقه‌ای و غیر عملی و طراحی مدل هوشمند با امکانات به روزسازی از موارد مهم و ملزومات طراحی یک سیستم پایدار منظر شهری است، به علاوه مواردی که در اولویت‌های بعدی قرار دارند. علاوه بر نتایج استخراج شده از تحلیل داده‌ها موارد زیر را نیز می‌توان به عنوان نتیجه این بررسی در نظر گرفت. شکلگیری شهرسازی مشارکتی بر پایه تصمیمات اجتماعی به نوبه خود بسیار مهم است، اما با توجه موضوعات دانشی و آموخته‌های حوزه شهرسازی توسط متخصصین و صاحب نظران آن، نمی‌توان به نظرات اجتماعی تکیه و تصمیم سازی کرد بلکه با تکیه بر علوم حوزه شهرسازی و نظرات شهرسازان و متخصصین و در نهایت نظرسنجی از اقدار ساکن و تأثیر گذار محدوده مورد مطالعه (پهنه رودکی) مانند شورایاری‌ها و تحصیل کردگان باید در این وادی قدم نهاد. پهنه رودکی نیز به عنوان محدوده مورد مطالعه در این پژوهش از هویت محلی و ارزش‌های فرهنگی بسیاری برخوردار است و چشم انداز آن با محورهایی چون خیابانهای پیاده مدار و فضاهای سبز و باز همگانی و پلازا به مثابه عرصه مناسبی برای شکل گیری تعاملات اجتماعی و حیات مدنی در پهنه، ضمن حفظ هویت و ارزشهای سکونت محلی و تأمین نیازهای ساکنان بافت با ارتقاء کارکرد اجتماعی و عملکردی گذرهای اصلی در تعادل با کارکرد فرامحلی است

منابع و مآخذ:

۱. اینانلو چولاخو، ر.، سهیلی، ج. ۱۳۹۵. بررسی میزان مشارکت‌های عمومی در رسیدن به ارتقای کیفی فضاهای گمشده شهری. نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. ۷(۲۴): ۱۷۲-۱۵۷.
۲. پرتال شهرداری منطقه ۱۱ تهران <http://region11.tehran.ir> ..
۳. تقوایی، س، ح. ۱۳۹۱. معماری منظر، درآمدی بر تعریف‌ها و مبانی نظری. تهران. دانشگاه شهید بهشتی.
۴. جاودانی، ع.، پروین، ح. ۱۳۹۴. مشارکت فضا و مردم یا اتصال امر سیاسی و فضای شهری. مجله باغ نظر. ۱۲ (۳۴): ۱۰۹-۱۲۴.
۵. خادم مؤخر، الف، قرایی، ف.، قاسمی اصفهانی، م. ۱۳۹۶. شناسایی میزان تأثیر هویت بافت‌های محلات بر رضایت ساکنان از محیط زندگی (نمونه موردی: محله علی قلی آقا و ولیعصر در اصفهان). فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی. دوره ۷. شماره ۲۵. ۷۸ - ۵۹.
۶. دارابی، ح. ۱۳۸۸. نقش مشارکت در طراحی محیط روستایی. نشریه محیط شناسی. ۳۵ (۵۲): ۱۲۴ - ۱۱۱.
۷. رحمانی، ج.، پورجعفر، م. ۱۳۹۵. تحلیل و بررسی شاخص‌های مؤثر در هویت محله نمونه موردی: محله مسگرهای شهر زنجان. نشریه معماری و شهر پایدار. دوره ۴. شماره ۱. تهران. ۱۹ - ۳۰.
۸. زرآبادی، ز.، امینی، س.، لاری، س. ۱۳۸۹. روش‌های کاربردی در آسی‌شناسی منظر شهری، همایش ملی سیما و منظر شهری، پژوهشکده فرهنگ هنر جهاد دانشگاهی، پاییز ۱۳۸۹، تهران.
۹. شکور، ع.، عبدالله زاده فرد، ع.، محمدی ز. ۱۳۹۶. تأثیر منظر رودکنارهای شهری در توسعه پایدار (نمونه موردی: رودخانه سلطان آباد شیراز). نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره ۳۱.
۱۰. شیخلوی اقدم، ع. ۱۳۸۳. بررسی رابطه بین شکل‌گیری فرهنگ مشارکتی و برنامه‌ریزی استراتژیک در شهرداری منطقه ۱۷ تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
۱۱. ضرغامی، الف.، امینیان، م. ۱۳۹۱. هویت و منظر شهری (مطالعه موردی شهر پاکدشت). مجله شهر ایرانی - اسلامی. شماره نهم. پاییز.
۱۲. ظهوری قاسم، رضایی صادق و جرفی س. ۱۳۸۷. بررسی اثرات تصمیم‌گیری مشارکتی بر رضایت شغلی کارکنان (مطالعه موردی: بانک کشاورزی استان خوزستان)، نشریه دانش مدیریت. دوره ۲۱. شماره ۸۰. بهار.
۱۳. عباسزادگان، م.، وحیدیان، ر. ۱۳۸۸. راهبرد طراحی فرایند محور و محصول محور کیفیت‌های محیط شهری. فصلنامه علمی پژوهشی باغ نظر. مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، شماره ۳۲. سال ششم.

۱۴. فیض آبادی، م. ۱۳۹۴. زیست بازار رویکردی نو برای طراحی و باز آفرینی مفهوم کهن بازار در دوران معاصر (مورد مطالعه: بازار بزرگ ملل مشهد). فصلنامه علمی-تخصصی ایده (۲) ۱:۳-۱۴.
۱۵. فیضی، م.، چوپانی، ح.، حیات، ع. ۱۳۸۸. بررسی رابطه بین سبکهای مدیریت مدیران با خلاقیت دبیران دبیرستانهای شهرستان سمنجان. نشریه رهبری و مدیریت آموزشی. دوره ۳. شماره ۳. پاییز.
۱۶. کاظمی، م. ۱۳۸۴. ارزیابی کارایی و اثر بخشی نظام پیشنهادها در شرکت برق منطقه ای خراسان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۷. کالن، گ. ۱۳۸۷. ترجمه منوچهر طیبیان. گزیده منظر شهری. ۱۳۸۷. تهران انتشارات دانشگاه تهران.
۱۸. کریمی، ح. ۱۳۸۷. بررسی تأثیر اجرای نظام مدیریت مشارکتی از طریق سیستم پیشنهادهای کارکنان بر افزایش بهره وری در شرکت برق منطقه ای فارس. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
۱۹. گلکار، ک. ۱۳۸۵. مفهوم منظر شهری. فصلنامه آبادی. انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، سال ۱۶، شماره ۵۳.
۲۰. مجیدی، ب.، حیدری، س. ۱۳۹۶. ارزیابی هویت مکانی محله‌های شهری (مطالعه موردی: محله سنگلج منطقه ۱۲ شهر تهران). دو فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهر. دوره ۸. شماره ۱۶. تهران. ۲۲ - ۱۳.
۲۱. مصدق راد، ع. ۱۳۸۰. نقش مدیریت مشارکتی (نظام پیشنهادها) در میزان کارایی بیمارستان شهید فیاض بخش تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
۲۲. منصور، الف. ۱۳۹۴. جزوه درس مبانی نظری معماری منظر. دانشگاه تهران.
۲۳. منصور، الف.، فروغی، م. ۱۳۹۷. مفهوم طراحی مشارکتی منظر. مجله باغ نظر. تابستان.
۲۴. مهران نژاد، م.، غلام پور، س. ۱۳۹۱. نورپردازی تعاملی. فصلنامه منظر. ۴ (۲۱): ۶۰ - ۵۶.
۲۵. مهندسین مشاور خودآوند. ۱۳۹۸.
۲۶. یوسفی خسرقی، ح. ۱۳۸۴. شناسایی مهمترین موانع سازمانی مشارکت (نظام پیشنهادها) در شرکت برق منطقه ای آذربایجان. ششمین همایش کیفیت و بهره وری در صنعت برق.
27. Berque, A. 1994. Sous la direction. In Cinq propositions pour une theorie du paysage. Paris: Champ Vallon.
28. Castells, M. 1996. The Rise of Network Society (Vol. 1). Oxford: Blackwell.
29. Phillips, E.B. 1996. City Lights: Urban-Suburban Life in the Global Society. New York: Oxford University Press.
30. Hall, J. 2005. "Governance. Published in Encyclopedia of city". Edited.
31. Roger, A. 1994. Histoire d' une passion theorique. In Cinq propositions pour une theorie du paysage. Paris.
32. Townsend, A.M. 2000. Life in the Real-time City: Mobil Telephones and Urban Metabolism. Journal of Urban Technology, 7(2), 85-104

